

הרב אריאל בראלי

פסיקה ציבורית במשנתו של הרב יעקב אריאל

הקדמה

פסיקת הלכה אינה מדע מדויק המביא לידי תוצאה מוסכמת. לשם גיבוש הפסק מסתייע הרב במקורות ובסברתו לדימוי מילתא למילתא. מלאכה זו היא עדינה ואין בה הכרעה מוחלטת, כפי שכתב על כך הרמב"ן (הקדמה לספרו מלחמות ה')

כי יודע כל לומד תלמודנו שאין במחלוקת מפרשיו ראיות גמורות ולא ברוב קושיות חלוטות, שאין בחכמה הזאת מופת ברור כגון חשבוני התשבורת וניסיוני התכונה... ונשים יתרון הכשר לבעל דינה מפשטי ההלכות והוגן הסוגיות עם **הסכמת השכל הנכון**, וזאת תכלית יכולתנו וכוונת כל חכם וירא אלוהים בחכמת הגמרא.

ובסגנון אחר כתב רבי ישראל מסלנט (אור ישראל, סי' ל):

מצד רבוי הראיות שווים כל בני אדם בשכלם אם רק לב מבין למו להבין הראיות במתכונתם. אכן מצד **המשקל** שונים רוח בני אדם זה מזה... שיקול הדעת אשר דעתם של בני אדם נפרדת למרבה.¹

לאור זאת יש ערך גדול לשימוש תלמידי חכמים ולעמידה על שיקול דעתם. ברצוני להתבונן במשקל ההלכתי אשר נתן הרב יעקב אריאל לשיקולים ציבוריים. כהקדמה ועל מנת להבין מהו שיקול ציבורי, ניתן להביא מדברי הרב שלמה זלמן אוירבך בנושא של חילול שבת בחיל המודיעין.² הוא נשאל לגבי פענוח שדרים של רשת תקשורת המשמשת את האויב באמצעות פעולות האסורות בשבת, כאשר על פי רוב אין בהם מידע מבצעי חשוב. תשובתו הייתה שאם היה מדובר בהגנה על אדם פרטי, אז לא היה היתר לחילול שבת, אך כאשר מדובר על שלום כלל הציבור, יש להתחשב גם בסבירות נמוכה להימצאות מידע מבצעי חשוב בשדרים ולחלל את השבת.

1. וכעין זה באגרת הקודש לאדמו"ר הזקן פרק יג.
2. התורה משמחת א, עמ' 168. הרחיב בנקודה זו הרב קרים בהקדמתו לספרו קשרי מלחמה א, סי' ג, ושם הביא בשם הרב גורן להתיר לחברת חשמל לתקן תקלות בשבת, משום שמדובר בציבור גדול ויש בו בוודאי חולה מסוכן. הערת ערוך: "פ. ועי' עוד במאמר הרב רמי ברכיהו, אמונת עתיך 112 (תשע"ו), עמ' 82–94.

כאמור, הפסיקה יונקת ממקורות ומשיקול דעתו של הרב, ולשני הדברים הללו תורמת פסיקתו של הרב אריאל. שיקול דעתו ומקורותיו מהווים בסיס רחב לרבנים הנסמכים עליו. להלן מקרים לשימוש בשיקול הציבורי בפסיקתו.

א. שמיטה ממלכתית

יש שרצו להחמיר בהלכות שמיטה ולהשתמש ביכול נכרי ולא לצרוך תוצרת בהיתר מכירה, ועל כך כתב הרב אריאל:

מבחינה ממלכתית הידור המצווה הוא להחמיר דווקא כמקלים ולסייע לחקלאים שומרי השמיטה. ועל זה נאמר לא עם הארץ חסיד. כדי להיות חסיד צריך להיות למדן, להכיר את הגישות השונות בהלכה, ולחשב היטב את השלכות מעשיו: הווי מחשב שכר מצווה כנגד עבירה. חסיד אמתי מהדר במצוות, כשהוא כולל בחשבונות גם את זולתו. היתר המכירה מבוסס כולו על התפיסה הממלכתית. לחקלאי בודד ייתכן שיימצא פתרון אישי לשנת השמיטה. אולם כרגע אין עדיין פתרון מעשי למצוקת ההתיישבות החקלאית בכללה. המאבק על האדמות הוא חריף ביותר. כל דונם אדמה שננטש על ידי יהודי עלול להתפס על ידי נוכרי. מכירת אדמה לשנת השמיטה מונעת את השתלטות הנוכרים על האדמות למשך יתר השנים וליצוא אין כרגע תחליף.³

לתפיסה זו יש בית אב מכובד בתשובה שכתב הרב קוק לרידב"ז, שם טוען הרב שבהלכות השמיטה יש להעדיף את השיקול הציבורי.⁴

ב. פעילות משטרית בשבת

לדעת הרב אריאל יש להתיר פעילות שוטפת של ביטחון פנים בשבת על פי שיקול דעת.⁵ הוא נימק זאת באופי הציבורי של עבודת המשטרה המביא בחשבון גם מקרים רחוקים שיכולים להתפתח לסכנת נפשות. הוא נסמך על פסיקתו של הרב שאול ישראלי החולקת על דעתו של הרב הרצוג.⁶ בשנת תשי"ג כתב הרב הרצוג כי אין להתיר לניידת משטרית לסייר בשבת ולהתיר רק סיור רגלי או סיור באופן שאינו עובר על איסורי תורה. אף כאשר נתפס עבריין בשעת ביצוע פשע, לא ניתן לצאת עם ניידת ולעצור אותו, כי אין בכך חשש לפיקוח נפש.⁷

הרב הרצוג נימק את דבריו בכך שמדובר על חשש רחוק לפיקוח נפש, ובין השאר הוא גם הסתמך על המענה שיינתן על ידי שוטרים המחללים שבת, וזו לשונו:

3. עניין השמיטה, משרד החינוך, מנהל החינוך הדתי, תשנ"ד, עמ' 106–109.
4. שו"ת משפט כהן (עניני א"י) סי' סג.
5. מאמינים במשטרה, עמ' 79, דבריו מוסבים על מאמרו של הרב ישראלי.
6. עמוד הימיני, סי' יז.
7. בצומת התורה והמדינה ג, עמ' 15.

הנה הרוב הגדול לצערנו לא מתחשבים עם הוראות הרבנות ואם כן לא ישמש האיסור להביא לידי ריבוי גניבות, ואיך נבוא להתיר משום חשש זה שתתרבינה גניבות?

על כך השיב הרב ישראלי כי הפסיקה צריכה לצאת מנקודת מבט שכלל השוטרים שומרי שבת, הן כדי לא להשלים עם המצב הקיים והן כדי לא לנעול את הדלת לשירות משטרת פני האדם הדתי. לדבריו, דווקא בגלל סוגיה זו של פיקוח נפש יש להרבות ולעודד שוטרים שומרי תורה אשר יהיו זריזים לקיים את המצווה להציל נפשות, ובסיום דבריו כתב:

היש לך מכשול גדול מזה של ריחוק שומרי תורה משורות המשטרה שוודאי זה מביא בעקבותיו איזה מקרים של הפסד נפשות. כאמור, הרב אריאל אימץ את דעתו של הרב ישראלי, ובמקום אחר הוא חוזר על הדברים.

מפקד שאל את הרב אם הוא יכול לשחרר חייל לחופשה בידעו שאין לו מספיק זמן להגיע לביתו לפני השבת. התשובה פותחת בגדרי 'איסור מסייע', ולאחר מכן עולה השיקול הציבורי הנ"ל:

ובאספקט הציבורי, אם נמנע מן החייל הדתי את האפשרות לעלות בסולם הפיקוד ולפקד על אחרים, כדי לא להיקלע למצב שיש באפשרותו להימנע מלהוציאם לחופשה, בסופו של דבר לא ימצא לנו קצין דתי בצבא והבעיות תהיינה חמורות יותר. האם לא עדיף שקצינים דתיים יימנעו מן החובה שאולי מוטלת עליהם לאפרושי מאיסורא, כדי שמאידך יוכלו לתרום בעצם תפקידם למניעת איסורים רבים יותר ויצילו בכך חיילים רבים מלעבור עבירות חמורות ורבות? ואע"פ שכרגע, לצערנו, לא כל קצין דתי תורם דיו להרמת קרן התורה בצבא, אך אם נמנע לגמרי את עצם האפשרות לחיילים דתיים לשרת כקצינים לא ימצאו לנו קצינים בני תורה בכלל והמצב עלול להידרדר יותר, חלילה. מלבד זאת, יש לשיקול את הנזק הכללי שייגרם לצבא אם יראי ה' ידירו את רגליהם מלשאת בתפקידים פיקודיים, גם אלו המוכשרים לשמש בתפקידים אלו ונחוצים עד מאוד לתפקוד המבצעי של הצבא. ועל כך נאמר: הוי מחשב שכר מצוה כנגד הפסדה והפסד מצוה כנגד שכרה.⁸

נראה שלדעות אלו ישנה השלכה רחבה על שיקולי פסיקה בשאלות הלכתיות הנובעות מעבודה או שירות של אנשי תורה במערכות חילוניות. לא מעט מהרבנים המשיבים יוצאים מנקודת מוצא כי ישנו ערך הלכתי לשילוב אנשי תורה במערכות אלו, ולכן יש להקל על סמך ההנחה שזו שעת הדחק. כאמור, לתפיסתו של הרב הרצוג אין מקום לשימוש בהיתרים אלו, אף במחיר שאנשי תורה לא יוכלו להשתלב בארגונים הללו.⁹

8. באהלה של תורה ה, סי' כט.

9. הדיון של הרב קרים (שם אות ה) בשאלה אם קצין יכול לחזור לסעודת שבת בביתו הנמצא בגזרה המבצעית יכול לשמש דוגמה לכך. הוא מביא דעה שהתירה אף איסורי תורה על סמך 'התירו סופן

ג. סודיות רפואית

הרב אריאל נשאל: האם רופא יכול להפר את המחויבות לסודיות רפואית על מנת למנוע נזק מאדם אחר?¹⁰ בראשית דבריו הוא נותן תוקף לשבועת הרופאים מצד טובת הציבור, וזו לשונו:

שמירת סודיות רפואית מתחייבת גם ללא שבועה משום שהוא דבר חיוני לציבור כדי שאנשים לא יימנעו מלבקש טיפול רפואי.¹¹ בהמשך דבריו הוא אף נותן משקל מכריע לחשיבות של שמירת הסודיות הרפואית וכותב שהעניין הציבורי בכך יכול לגבור על החובה ההלכתית של הרופא להעיד ולברר את הספק ההלכתי, וזו לשונו: אם העדות דרושה כדי למנוע בעיות משפחתיות כגון היכולת להינשא או הצורך להתגרש יש לומר שטובת הציבור שווה לתועלת שיש בעדותו לאדם הפרטי, וצריך לשקול את הדבר בכל מקרה לגופו.

ד. בין אתיקה להלכה – עובד סוציאלי

בתשובה דומה עומד הרב אריאל על המשקל ההלכתי שיש לתת לכללי האתיקה כאשר הם סותרים את ההלכה.¹² הוא פותח בהצגת החובה ההלכתית המוטלת על כל אדם מישראל להפריש את חברו מאיסור. לאור זאת הוא דן בדילמה של עובד סוציאלי לאחר שמטופלת שנמצאת בהליך גירושין חשפה בפניו את העובדה המצערת שהיא בגדה בבעלה.

השאלה אם ישנה חובה ליידע את הבעל ואת בית הדין בדבר מעשה האיסור, והתוצאה תהיה חיוב בגט וייאסר עליה להתחתן עם הנואף. ברור שההודאה של האישה נעשתה

מפני תחילתן, מתוך מגמה לאפשר לקצין הדתי לשמור על חיי משפחה בשבת, ואילו כן לא יימצאו קצינים דתיים בכירים בצה"ל. הרב קרים מצמצם את ההיתר רק לאיסורי דרבנן, הן מצד השיקול הפרקטי שיש די מסירות נפש מצד משפחות הקצינים וכן מצד החשש לדעות ש'התירו סופן מפני תחילתן' רק כלפי איסורי דרבנן. בתשובתו הוא מתעמת עם גישתו של הרב הרצוג, וזו לשונו: 'יש רבנים הטוענים ומה בכך שיעזבו קצינים דתיים את הצבא וכי לא יישארו חילונים שייעשו את העבודה?... הליכה לחומרא בנושא החזרה בשבת עשויה להוות מכשול גדול של ריחוק אנשי צבא קבע שומרי מצוות מן הצבא... עלינו להחליט פעם אחת ולתמיד שמדינת ישראל היא אכן ראשית צמיחת גאולתנו וצה"ל הוא חוד החנית של הגאולה והישועה ובאותה מידה שמפעילים בית חולים בשבת כך צריך להפעיל צבא בשבת'.

10. באהלה של תורה א, סימן פג.

11. נראה כוונתו לתקנות הציבור כפי שכתב חת"ם סופר, חו"מ סי' מד, שכל תקנה שחז"ל היו מתקנים יש לתת לה תוקף מצד דינא דמלכותא דינא. הוא מביא שיקול נוסף שכל מטופל בא על דעת כן שישנה התחייבות מצד בעל המקצוע לשמור סוד. נראה שיש לבסס שיקול זה על הגמרא בבא מציעא קד ע"א דרשינן לשון הדיוט, וכתבו שם תוספות, ד"ה היה: 'הדיוטות הורגלו לכותבן היה דורש, ואפילו לא כתב כאילו נכתב', וכן פירש זאת בשו"ת הרשב"א, ח"א סי' רנד, אגן סהדי שעל דעת כן התחייב.

12. באהלה של תורה א, סימן עט.

מתוך נקודת מוצא שהעובד הסוציאלי מחויב לכללי האתיקה המקצועית האוסרים מסירת פרטים לכל גורם חיצוני.

הרב אריאל הקדים וענה שאם לשאלה הייתה רק השלכה פרטית, אזי פשוט שהחובה ההלכתית למנוע איסור גוברת על שמירת סוד.¹³ אך הדין ישתנה כאשר קיימת פגיעה בכלל הציבור, כי ישנה חשיבות מקצועית לכך שמטופלים יחשפו עצמם בצורה כנה ובטוחה בפני אנשי מקצוע:

יש לדמות את שתיקתו של העובד הסוציאלי לדבר שיש בו תועלת לרבים, כי עדותו עלולה לפגוע לא רק בו אלא בסקטור כולו, במעמדו באמינותו ובתפקודו... יתכן לומר כשם שהתירו לשנות מפני דרכי שלום אולי יתירו גם להסתיר את האמת ולהימנע מלהעיד כדי לגרום לנזקקים לתת אמון בעובדים הסוציאליים.¹⁴ מסקנתו היא שהשיקול הציבורי יכול להוות שיקול רק אם המשקל ההלכתי שיש לעדותו של העובד הסוציאלי אינו מוחלט. העובד לא ראה את המעשה בעיניו והוא רק עד אחד אשר אינו נאמן לאסור אישה על בעלה אלא אם הוא מאמין לדבריה, ומשום כן אינו חייב למסור את עדותו.¹⁵

ה. התנדבות לקצונה בניגוד לרצון ההורים

הרב אריאל נשאל אם יש חובה להתחשב בדעת ההורים בעניין קורס קצינים. הוא מאריך שעל פי גדרי מצוות כיבוד אב ואם אין חובה לשמוע להורים בדבר שאינו נוגע אליהם ישירות, ובסוף דבריו כתב:

בנידון דידן יש להביא שיקול נוסף, והוא **מצוה דרבים**. ובפרט מצוה שיש בה הצלת נפשות לכלל ישראל. אם כל הורה יתנגד להתנדבות בנו לקצונה, לא נוכל לקיים צבא ולהגן על ההורים עצמם. הורים בריאים, שכל חששם הוא טובת בנם אין צורך להתחשב בדעתם. אם מדובר במקרים חריגים של הורים חולים וזקנים, אז אין מקום לטענה שכל ההורים ימנעו מבניהם להתנדב, וחזר ספקנו הקודם למקומו.¹⁶

סיכום

הרב אריאל מבחין בין שאלה עם גוון פרטי לשאלה שיש לה אופי ציבורי. הוא נותן משקל הלכתי חשוב לשיקול הציבורי המביא בחשבון גם את ההשלכות העתידיות של

13. וזאת בהסתמך על פסיקת הרמ"א בדרכי משה, סי' כח ס"ק א.

14. יש לציין שלדברי הרב הרצוג בהערה 7, אין זה שיקול, כי ישנם אנשי מקצוע שבכל מקרה יכבדו את כללי האתיקה.

15. בשולי הדברים יש להעיר שלא מוטלת על העובד הסוציאלי מצווה להעיד, כי הוא לא ראה את המעשה אלא רק שמע הודאה שיש לה תוקף מדין שוויא אנפשה, וכל תוקפה היא רק כלפי האישה (שב שמעתא, ו, יט).

16. תחומין יג, עמ' 219.

הפסיקה על החיים הציבוריים. תשובותיו ההלכתיות בנושאים אלו מראות בצורה ברורה את היכולת שיש להלכה לתת מענה למורכבות החיים. מתוך כך מתחזק המסר שיש בכוח התורה להעמיד אומה חיה ומתפקדת היטב על פי הדרכה אלוקית.¹⁷

---

17. יש להוסיף שאף ביחס לגדר מצוות תלמוד תורה מבחין הרב אריאל (באהלה של תורה א, פתיחה, ה) בין החובה הציבורית שהתורה תילמד בישראל לבין החובה הפרטית של כל אדם ללמוד: 'למצוה זו יש שני חלקים: חלק אחד אישי, שכל אחד יקבע עתים לתורה בכל יום; וחלק אחר ציבורי, שהתורה תילמד בישראל'.